

Fig. 105.
Tidlig, smuk middel-
alderlig Gravsten paa
Vinderslev Kirke-
gaard (Aarhus
Stift).

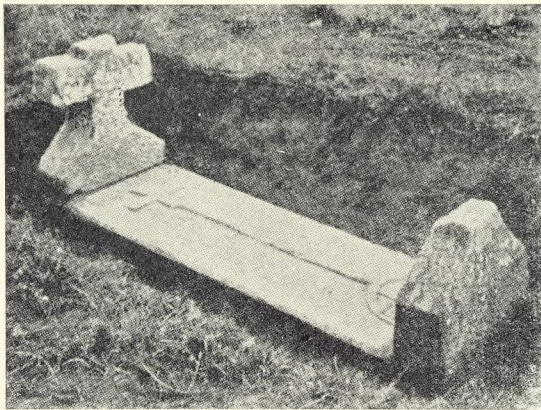

Fig. 106.
Fra Klosterkirke-
gaarden ved Horsens.
Efter Maleri af
Venzel Tornøe
(1878).

Fig. 107.
Gamle, ensartede
Gravliggersten paa
Klosterkirkegaarden
i Horsens.
Foto: J. Th. 1928.

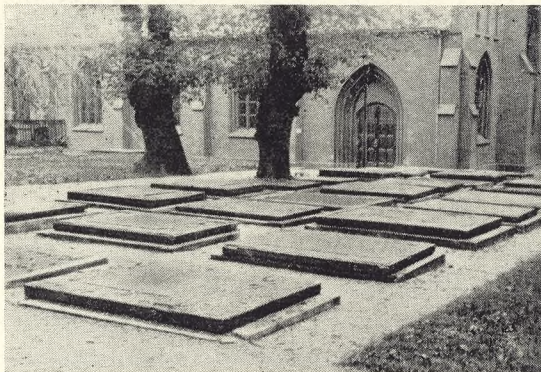

Fig. 108.
Gamle, smukke Grav-
liggersten paa Nyker
Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1936.

Publikum og Gravmælerne

Billedhugger Gunnar Hammerich.

Gravmælekunsten, der er afhængig af Folkementaliteten, hører med i et Folks Liv og svinger med de Svingninger, der er i den øvrige Kunst i Smag og Retninger, selv om man vel maa sige, at Gravkunsten i Almindelighed holder sig paa et mere konservativt Stade, paavirket som den er af det almindelige Publikums Ønske om at faa noget paa deres Kæres Grave, som de nu engang har vænnet sig til at se. Hvor mange har inden et Dødsfald tænkt over, hvordan den Sten skal være, der skal stilles paa Graven? —

Mens Graven er ved at falde til, tænker de nærmere over Sagen, og det gør de vel i Reglen ved at gaa hen til en Stenhugger, hvor de siger, hvor meget de kan tænke sig at ofre, og hvordan de har tænkt sig, det skulde være. Hos Stenhuggeren har de saa et Udvalg, hvor de kan vælge efter deres Pengepung. I et Landsogn, hvor alle kender hinanden, skal Per jo nødig staa tilbage for Poul med Hensyn til, hvad der ofres paa Gravmælet, og man kan ved Besøg paa Landsbykirkegaarde let dømme om, hvor rigt eller fattigt et Sogn er. Naar Hans Jensen har faaet et Mindesmærke af sort poleret Granit med Guldbogstaver, saa skal Jens Hansen da ogsaa have det, — indtil en velstaaende Mand ønsker sin Familiegrav smykket med en ny Type, — saa kan mange følge efter og saadan videre. — Der kan over en Kirkegaard ved en saadan Efterlignelsestrang komme en vis Stil og Ro i Billedet, selv om de enkelte Sten i sig selv ikke er Kunstværker eller prætenderer at være det, — det virker i hvert Fald langt mere dekorativt end mange Forsøg paa at faa mere end den enkle Materiale- og Bogstavvirkning frem paa Gravmindet ved en Blanding af Polering og Ornamentik og andet lignende, hvor man føler det udførte Arbejde som »skønne spildte Kræfter«. —

I de større Byer, hvor Folk ikke ken-

der hinanden, faar Kirkegaarden et mere uensartet Udseende, ja, ofte en kaotisk Blanding af Godt og Ondt. Det er selvfølgelig vanskeligt for en Kirkegaardsbestyrelse at paabyde, hvordan en Grav maa se ud, men der er dog mere og mere en Tendens henimod i alles Interesse at faa visse Direktiver, som den enkelte let vil kunne bøje sig for og alligevel faa et for ham tilfredsstillende Resultat. — En Begrænsning af Stenenes Højde er et Ønske og ofte et Krav paa Kirkegaarde eller visse Dele af disse. Paa nogle Afdelinger gaar Kravet ud paa liggende Gravplader, som det jo ogsaa er Tilfældet ved de fleste Urnehaver; og Resultatet viser sig i smukke Helheder i Stedet for det planløse Roderi, som man i Reglen ser, fordi den Enkelte kun tænker paa sin egen isolerede Gravplads fremfor at tænke sig den som et Led i Helheden.

Naar man synes, at saa mange af vore Kirkegaarde er smukke, skyldes det i det Store og Hele Bepantninger, som gør Dødens Haver til en Slags Parker, — for sjældent er det Monumenterne, der yder Skønheden, og man beskæmmes, naar man bemærker, at de ældste Mindesmærker som Regel er de kønneste. Hvori kan dette ligge? vil man spørge, Er det mon, fordi Folk er blevne fattigere, eller er det Kulturen, det er gaaet tilbage med? Man kommer til det Resultat, at det maa være det sidste, der er Aarsagen; for Skønhed er ikke i sig selv afhængig af Rigdom og Overdaadighed. Et dyrt Gravmæle kan lige saa godt være grimt, som et billigt kan være kønt, og de gamle Gravliggersten overgaas kun sjældent af deres enkle Skønhed (se Fig. 105—110). Tænker man videre over Aarsagerne til Dekadancen, kan man ikke komme uden om at give Industrialismens Erobring af Verden en væsentlig Del af Skylden, ligesom den i en lang Periode ødelagde saa meget andet indenfor Haandværk og Industri. Det skulde pludselig være Masseproduktion, og det gode gediegne Haandværk, hvor hver Ting

Fig. 109. Gravliggersten med en klar og smuk Indskrift paa Røme Kirkegaard. Foto: J. Th. 1941.

Fig. 110. Massive og enkle Gravliggersten paa Christiansø.

Fig. 111. Smukke og ensartede Tavler paa Egvad Kirkegaard i Sønderjylland. Foto: J. Th. 1941.

Fig. 112. Ret ensartede Gravmæler, der giver et nogenlunde harmonisk, omend køligt Billede. Folkestone, England. Foto: J. Th. 1925.

Fig. 113.
Ensartede Kors paa
St. Michele (Venedig)
Foto: J. Th. 1930.

Fig. 114.
Harmoniserede Grav-
mæler paa V. Skräv-
linge kyrkogård i
Skåne.
Foto: G. V. Walberg.
1941.

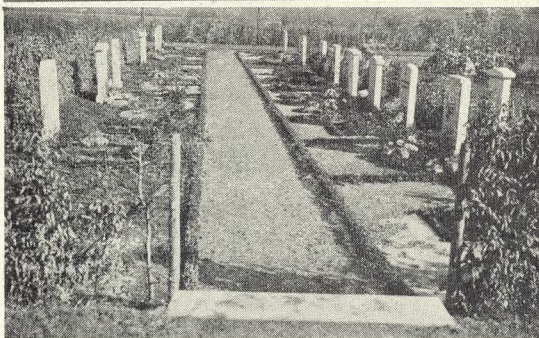

Fig. 115.
Ensartede Liggester
paa Brødremenig-
hedens Kirkegaard i
Christiansfeld.

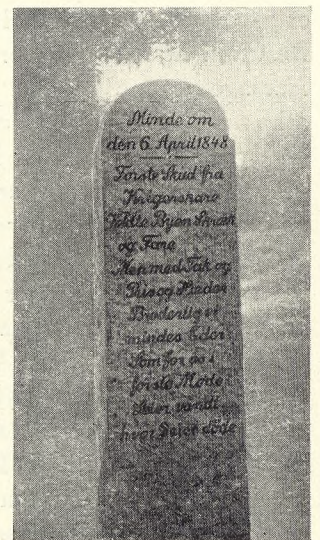
Fig. 116.
Ensartede Støbejerns-
gravmæler paa Roslev
Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1926.

Fig. 117 tilhøjre.
Mindesten med en
enkel og klar Ind-
skrift over den først
faldne danske Soldat
i 1848. Rinkenæs.
Foto: J. Th. 1940.

blev lavet med Kærlighed, blev overset, ja, næsten ringegtet. Der var noget nyt, og det skulde alle have.

Det er kun naturligt, at Gravstenskultu-
ren fulgte med i denne Epoke, ligesom den
nu til en vis Grad følger med i Reak-
tionen: Man laver jo det, Folk vil have.
Her er vi naaet til det vigtige Spørgsmaal:
»Kan man da ikke vejlede Folk til at faa
det helt gode? og hvordan skal man faa
det helt gode, saa at Gravstenskulturen kan
genvinde noget af sit tabte Terrain?» Her-
til vil jeg svare, at dette først og fremmest
er et Spørgsmaal om Ønske og Vilje, blans-
det med et Gran Idealitet. Den naturligste
Maade vilde være, om Stenhuggerne
indledte et maalbevidst Samarbejde med
Kunstnerne. Jeg ved nok, at det første
Stenhuggerne vil sige er, at det er for dyrt,
og at de færreste har Raad til at købe
Sten, som Kunstnerne har haft med at gøre.
Dertil vil jeg svare, at det er en Misforstaaelse
og er ikke gennemtænkt. Lad være, at maa-
ske kun et Faatal har Brug for store skulp-
turelle Udsmykninger paa deres Grave, men
jeg er ikke i Tvivl om, at mange unge Kunst-
nere vil være glade for at faa selv mindre
Opgaver til Gravsten, og mig bekendt har
Stenhuggerne aldrig henvendt sig til vor
Organisation »Dansk Billedhuggersamfund«
for at gøre Forsøget. I Stedet her-
for har de som Regel brugt gamle
»Clicheer«, hvil-
ket jo nok ogsaa
er lidt nemmere
og billigere, men
uden Fremdrift i
sig. Ønskes der ik-
ke skulpturel Ud-
smykning, men
blot en Sten med
Indskrift, vilde det
uden Tvivl ogsaa
her være befrug-
tende, om Kunst-

nerens (Arkitekters, Billedhuggeres og Maleres) Evner kom i Brug paa Foranledning af Stenhuggerne. At tegne og placere Bogstaverne rigtigt paa Stenene har en meget væsentlig Betydning, og hver Sten — nok saa enkel og ligetil — faar derigennem et individuelt Præg samtidig med, at den ikke skurrer i Helheden. Der gaar jo ikke noget fra Stenhuggerne af den Grund, og jeg er ikke i Tvivl om, at en meget stor Del af Publikum hellere end gerne vilde betale Kunstnerhonoraret, frem for at faa en Sten uden Individualitet.

Tarifspørgsmaalet for Stenhuggersvendene bør desuden tages op til Revision, da de nuværende Bestemmelser vanskeliggør en friere Udvikling ved i urimelig Grad at fordyre Hugning, der ikke kommer ind under de ordinære og ofte saa fortærskede Typer.

Den Afspærring fra Udlandet, som i Øjeblikket finder Sted for Import af fremmede Materialer, giver vort Land en Chance for at uddybe Mulighederne for vore hjemlige Materialers Benyttelse til nye Landvindinger for Haandværket og Kunsten i Gravstenskulturens nationale Interesse. Og dette bør ubetinget udnyttes kraftigt.

Stenhuggerne har et stort og væsentligt Ansvar, og meget tyder paa, at de har en Vilje til at højne Standarden for Gravstenskulturen, —

men hvorfor ikke med det samme tage Skridtet fuldt ud og etablere det faste Samarbejde med Kunstnere, som skulde synes saa selvfølgeligt, og som uden Tvivl vilde være til Gavn for begge Parter, til Glæde for Publikum og til Højnelse af vor Kirkegaardskultur. —

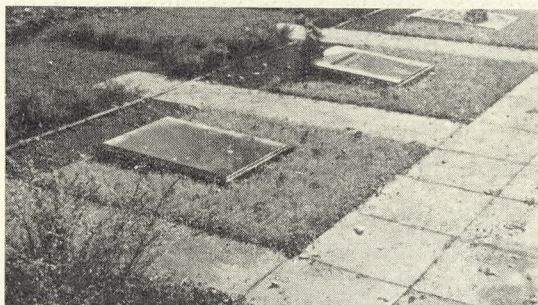

Fig. 118 og 119. Beskedne og harmoniserede Gravmæler i Odense og paa Københavns Vestre Kirkegaard. Foto: J. Th. 1941.

Fig. 120. Gunnar Hammerich: Gravmæle paa Søndermark Kirkegaard, Frederiksberg. (Stenhuggeriet Norden). Foto: J. Th. 1938.

Fig. 121. Gunnar Hammerich: Gravmæle paa Vestre Mosaik Kirkegaard, København. (Akts. De forenede Granitbrud). Foto: J. Th. 1936.

Fig. 122 tilvenstre. Gravmæle for Digteren J. P. Jacobsen paa Kirkegaarden i Thisted.